

HA EZ SZERELEM

MIHAJLO PANTIĆ

A múlt ősszel, ha az ősz volt egyáltalán, hatévi házasság után Ogi összecsomagolt, és egy szombat reggel elutazott Izraelbe. Örökre. Napokon át ismételtettem ezt a szót magamnak, egyedül, az egykor közös újbélgádi lakásunkban, mire végre felfogtam. Tehát örökre. Mostantól kezdve, mondtam magamban, amilyen sokáig csak el tudom képzelni, és még attól is tovább, tessék, ez az: örökre. Mint az afféle harmadrangú filmekben, amilyeneket együtt szoktunk nézni késő éjszakáig, egymás mellett a takaró alatt, rég kihunyt vággyal, két közönyös, nemileg elhalt lény. Igen, pontosan mint a filmekben, amelyeket teljes egészében, címetül-mindenestül elfelejtettünk, amint egyikünk, bármelyikünk eloltotta a lámpát, elmotyogva a *jó éjszakát*, ha léteznek egyáltalán jó éjszakák.

Azt hiszem, ha valaki azzal jött volna nekem, hogy egyszer vége szakad ennek, ami Bogdan és én közöttem van – ha egyáltalán befejeződhet valami véglegesen ezen a világon, mondom, véglegesen, mivel egyetlenegy szerelem sem ér véget soha teljesen –, akkor azt mondtam volna neki, hogy ne beszéljen zöldségeket. És azért mondtam volna, mert én magam is tudtam ezt, az első naptól kezdve. Amint megláttam őt, már előre láttam mindent, de nem volt itt semmiféle megérzés, nem volt ebben semmi jövőbelátás, boszorkányság, semmi ilyesféle. Annak a biztos tudata volt ez, hogy egy ideig együtt leszünk majd, elválaszthatatlanul, az utolsó vérig, azután meg majd többé nem leszünk egymás mellett, de együtt maradunk akkor is, ott, ahol minden másodpercben

együtt lehetsz valakivel: gondolatban. Amíg reggel a munkába készülsz, fogat mosol, amíg a városi busszal a Száva másik partjára tartasz, amíg fordítasz – én fordító vagyok, filmeket feliratozok – amíg vasalsz és kibámulsz a sugárútra, az elnéptelenedett újbjelgrádi éjszakába, ilyenkor mindig együtt vagy valakivel, sőt, mi több, folyamatosan együtt vagy mindazokkal, akiket szerettél. Nem tudom, mások hogy vannak ezzel, de velem ez a helyzet.

Persze, sejtelmem sem volt róla, meddig tart ez, hogyan zajlik majd és mikor ér véget, ha ugye egyáltalán – amint már mondtam – véget érhet valami teljesen: mert fennmarad rólunk egy történet, valami mindenképpen. Egyetemista szerelem volt a mienk, Bogdan, alias Ogi és én, ha ez szerelem volt egyáltalán, és nem együttműszkálás, egymás-raimerés, egybeolvadás az elvakultságig. Ő három évvel fiatalabb nálam, s én már diplomálás előtt álltam, amikor egy napon, a téli szemeszter végén – ha az tél volt egyáltalán, bár minden bizonnyal január – Ogi megjelent a szemináriumi könyvtár ajtajában. Később megtudtam, hogy azt a napot tobzódószerdának szokták nevezni, fogalmam sincs, miért. Viszont ez a tobzódás jelenthet valamit. Bogdan megsúrolt a tekintetével, és ennyi, leült a nedvesruha-szagú, zsúfolt teremben. A mi karunkon főképpen lányok tanulnak, és egy ilyen jelenség könnyen szembe-tűnik. Én rögtön észrevettem, pedig éppen bele voltam merülve egy Chaucer-történet fordításába, középkori angolról – mindenre jól emlékszem –, Ignjačević professzor ki nem állhatta a felkészületlen hallgatókat. Egyszer csak, pontosan annál a résznél, felemeltem a tekintetem, és az első dolog amit megpillantottam, istenem, ha egyáltalán láttam valamit, az Ogi mosolya volt. Amikor lesütöttem a szemem, szinte képileg véstem az eszembe: „Who ever bound a lover by a law?” / Love is a law unto itself. My hat! / What eathly man can have more law than that? / All man-made law, all positive injuction is broken / every day without compunction / For love. A men must love for all his wit; / There’s no escape though he should die for it, / Be she a maid, a widow or a wife.

Ogi másnap is eljött, köszöntünk egymásnak. Az elkövetkező napokban folyton késtem, szándékosan, napról napra néhány perccel többet. Próbára tettem őt, csakhogy lássam, vár-e rám, és hogy mennyit hajlandó várni. És ő kivétel nélkül minden alkalommal várakozott, ott, ahol

fordítgatni szoktam az én Chauceromat, a radiátor mellett – a csukott ablakon át beszűrődött az utca zaja.

Háromtagú professzori bizottság előtt diplomáltam: Ignjačević, Kujlača, Danon. Danon tanárnő nagyon kedvelt engem, neki köszönhetem az első tiszteletdíjas munkámat: a Zsidó Közösség levelezését fordítottam. Később angoltanárnak ajánlott az Idegen Nyelvi Intézetbe. Néhány évig, amíg Ogi nem diplomált, ott maradtam. Szerényen, a fizetésemből és az ő időnkénti tiszteletdíjából éldegéltünk. Már egyetemista korában írt filmkritikákat, jól ment neki, hamarosan felkapott kritikus lett. Emlékszem, amikor egy nyári éjszakán – ha az nyár volt egyáltalán, bár mindenképpen augusztus – visszatért az utolsó pulai filmfesztiválról, a megcsalás fuvallatát hozta magával (milyen szépen mondtam ezt, ugye, a melodráma-fordítás előbb-utóbb hatni kezd a beszédstílusra). Bocsáss meg, mondta, már az ajtóban (mivel elég volt már csak ránézniem), bocsáss meg, összejöttem azzal a kis horvát színésznővel, mondtad egyszer, hogy tetszik neked, tudod, no, játszott Miki Manojlovićtyal. Hát nem emlékeztem rá, nekem a színészek csak addig tetszenek, amíg a filmet nézem; lényegtelen, egyből megbocsátottam neki.

Néha a tükörben bámulom magam és kimondom a nevét és eszembe jut, milyen kétségbeesetten csókolóztuk a vasútállomáson, amikor bevonult katonának. A háború lángoló szélvészfényként közeledett – azt hiszem, ez idézet valahonnan, ez a lángoló szélvész. Szerencsére hazarendték tíz-egynéhány nap után, a szemtengelyferdülése miatt, Ogi szemei álmatagok. A háborút nagyjából a televízió előtt ültük végig. Azokban az években volt a legtöbb munkám: a videoszalag-kalózkodók elöntötték a piacot, a terjesztő, amelytől a legtöbb rendelést kaptam, egyik napról a másikra magánvállalkozássá nőtte ki magát, és szó szerint elárasztott hollywoodi szeméttel. Napról napra egyre csak diktáltam a magnóba a különböző párbeszédeteket, leszedtem mindenfélét, az isteni Nicholsonsától kezdve a síró Meryl Streepig. Ogi csak nevetett és mondta, hogy bolond vagyok, minek dolgozok ennyit, mindig ezzel kezdte, amikor hazaért. Ő egyre kevesebbet írt és egyre ritkábban szeretkeztünk – ha az szeretkezés volt egyáltalán, és nem rutinszerű „átadás”, afféle kis testi higiénia. Esküszöm, soha nem fogom ezt beismerni, de vele a szex érdekes volt, *mmm*, valahogy mindig más és más, néha könnyű, mint egy pohár lehűtött krokány a párás nyári alkonyatban, néha hús,

mint a bőra támasztotta hullámok egy kései pirovaci nyaraláson (ott van a Zsidó Közösség üdülője, három októbert is ott töltöttünk, de aztán kitört a háború). Néha meg, néha ez a remegés mély és fojtott volt, mint a távoli éjszakai fények, amíg a vonatok találkozására vársz egy kis állomáson az Una völgyében, csokolózol a hálókocsi ágyán, és hallgatod valami likai akcentus zsörtölődését odakintről: komám, ez az eső, mintha dézsából öntenék, csontig áztam, kettőt se látok, baszd meg az esőköpenyt.

Tulajdonképpen fel tudom idézni az összes orgazmust, amit Ogival éltem meg. Az első az albérleti szobámban esett meg, az Ivankovačka utcában, a műszaki egyetemnek által. A házínéninek beadtam, hogy egy kollégámat várom. Hozzám egyébként soha senki nem szokott jönni, a házínéni meg is lepődött, de rendes volt: kávéfőzött, süteményt hozott, és békén hagyott bennünket. Abban az időben nem voltam jó viszonyban se a mostohaanyámmal, sem az apámmal, és habár volt saját szobám apám tisztí lakásán (amelyet aztán később örököltem), mégis úgy döntöttem, hogy függetlenedek, így az egyetem harmad- és negyedévé anyu egy távoli rokonánál, a vénlány Dunjánál lakva végeztem el. Anyám hívott magához Svédországba, gyere, te bolond, mondta nekem minden héten a telefonba, Olafnak sincs ellenvetése, Goran meg alig várja, hogy megismerje végre a féltestvérét. Olaf az ő második férje, Goran pedig a féltestvérem. Anya egy svédhez ment feleségül, fiuknak svéd-szerb nevet adtak. Persze nem mentem bele a dologba, el akartam végezni az egyetemet, és hittem abban – fiatalon és naivan –, hogy minden rendbe fog jönni, egyszerűen hihetetlennek tűnt, hogy az emberek majd lövöldözni kezdenek egymásra. Hát nemsokára mégis elkezdtek, de én csak tovább várok, nem is tudom, mire. Amikor aztán Ogi színre lépett, rájöttem e várákozás lényegére.

– Ivana, aranyom, elmegyek Melentijevićnéhez, beszegem ezt az ingujjat, neki van endlizője – mondta Dunja néni azon a délelőttön. Nem is létezett sem a Melentijevićné, sem az ingujj, sem pedig az endliző, csak az az irtózatoss kétoldalú szemérmesség. Azon az éjjelen pedig, mielőtt örökre elutazott Izraelbe, állva szeretkezünk, én mindvégig a szemébe néztem. Folyton azt kérdezgette, miért csukom be a szemem, ha ilyen dolgokat csinálunk, nem is tudom, én nem tanultam meg nézni, és mindig hallgattam. Mondj már valamit, kérlelt néha, de én csak

hallgattam, és erősen lehunytt szemekkel süllyedtem magamba, mint egy feneketlen mélységbe. És aztán, egyszerre csak hirtelen tágra nyitottam a szemem, és néztem őt, úgy, hogy megijedt, tudtam, hogy megijedt.

Nem, nem veszekedtünk. Soha, habár a mérsékelt szóváltások kedvező hatással vannak a szerelemre, ezt olvastam egyszer a Politikin bazar nevű újságban. Semmi okunk nem volt rá, akkor sem, amikor már megszűntek létezni az indokok. Nem volt szemrehányás, harag, féltékenység, minden a megszokott úton haladt, tavasz, nyár, ősz, tél, a mi történetünknek volt kezdete, virágzása és vége, hm, ha azt végnek lehet nevezni egyáltalán. Egyszer, egyetlenegyszer, amikor a háború közepén Zvonko, az első barátom írt egy levelet, csak azért, hogy közölje: néha gondol rám, elkerülte a katonai szolgálatot – először nem értettem, kik azok a zengáknak nevezett fegyveresek –, megnősült, van egy kislánya, és valaki leköszölte a Quorumban (igaz, „horvátosítva”) egy fordításomat, Shepard Motel Chronicles című könyvének egy részletét; nos, akkor mutatott csak Ogi kisiúsz érzékenységet, ezután még jobban szerettem őt. Hogy az igazat megvalljam, nem is volt más, akit szerettem volna. Mostohaanyám és az apám, egy hét leforgása alatt, egymást követve költözött ki a bežanijai temetőbe, 16-os parcella, 205-ös és 206-os sírhely. Ugyanaz a betegség, a nyirokmirigyrák vitte el mindkettőjüket. Anyám már régóta távol volt, Svédországban élt. Egy telefonbeszélgetéskor elmondta, hogy a féltestvéremnek, Goran szemének a színe a hangulatától függően változik: ha jókedvű, a szeme kék, ha mérges, elszürkül, hát képzeld csak el, egy svéd, aki felmérgesedik, hogy mit akar ez jelenteni, fogalmam sincs. Zvonko levele után Ogi két-három napig durcáskodott, nem szólt semmit, de enélkül is világos volt minden: a férfiak szeretnek lekötelezni, akkor is, ha már nem birtokolnak, a szerelem ugyanis birtoklás. Tudom, nem egy nagy bölcsesség ez, de így van, ha szerelemről van szó. Tulajdonképpen amikor már nem kívánnak többé birtokolni, akkortól szeretnének lekötelezni. Ez felébreszti bennük a velükszületett éretlenséget és azt a szükségletet, hogy ők legyenek a legfontosabbak. Minden eljövendő szerelem árnyékká homályosul amellet a fatális lompos, lüke alak mellett, akitől megremeg a térd, akire a végig, és még azután is gondolni fogsz majd – ahogyan én is Ogira. Aha, véget ért, semmit sem érzek már irántad, de ez nem szabadít fel téged a kötelezettség alól, hogy szeress engem – így szokott ez lenni,

és ami a legszörnyűbb, ez a teljes igazság. A legjobb barátnőm, Ljilja Đurić (biztosan hallottatok róla, költő, hivatásos feminista, a tengeri uborkák társaságának esküdt ellenfele), kinyírna, ha bevallanám neki, hogy Ogi tulajdonának érzem magam, és hogy továbbra is, valami átkozott módon, élvezem ezt az állapotot, én, az emancipálatlan lény, aki az Ogi eltávozása utáni harmadik napon új szeretőt kerített magának – de ez már egy másik mese.

Az első levelében Ogi egy fényképet küldött: ő a tel-avivi tömbházának a bejáratánál. A hátulján felirat: Ivanának, szeretettel, Aveksidor. Ekkor tudtam meg, hogy nevet változtatott, nevét egy tökéletes Singer-történet hőstől kölcsönözte, amely sztori alapján Barbra Streisand egy annyira nyálas filmet forgatott, hogy miután megnéztük, három napig nem kapcsoltuk be a tévét. Természetesen én voltam ennek a marhaságnak a fordítója. Tel-Aviv új negyede, az úttest egy része, fiatal, frissen ültetett fácska, egyszerű épület, olyan, mintha nálunk lenne, Újbelgrádban. Két emelet látszik, egy erkélyen valakinek a ruhái száradnak, egy ablak nyitva van, Ogi, hm, Aveksidor, egy régi autónak támaszkodik, a földszinten egy vegyeskereskedés, az árus gyümölcsösládákat hordott ki az üzlet elé. A fényképet Lea készítette, Ogi barátnője, egy ivrit esti nyelviskola kirándulásán ismerkedtek meg. Lea orosz zsidó, hegedül, de ő és Ogi, akarom mondani Aveksidor, jelenleg egy nagy zeneboltban dolgoznak, hangszereket és CD-ket árulnak. Itt van a másik kép is: Bogdan és Lea egy kibuc ültetvényén. Mintha zsinórral húzta meg volna valaki, balra sárgás pusztaság, jobbra meg dús citromültetvény. Felettük az ég mosott-kék. Rögtön felismertem, ugyanaz az égbolt a jeruzsálemi nászutunkról, azt az égboltot tudatilag teljesen csak akkor észleled, ha már kiléptél a Krisztus sírja melletti templomból, mély, a legmélyebb égbolt, áttetsző, mint egy fejtetőre állított tenger, magas, ameddig csak a tekintet elér, a szédületig, amelyben az Ő elméje hallgat.

Nem tudom, miért jut ez mindig eszembe. Amikor belépett az előadóterembe, én éppen törökperacet ettem, és a szezámagok az előttem fekvő nyitott könyv lapjaira hullottak. Leült velem szembe, rámézett: – Hé, várj csak! – ezek voltak az első szavai hozzám.

Ezután a kabátzsebébe nyúlt, elővett egy hófehér damaszt zsebkendőt, és a csücskével lesimított egy magot a szám sarkából. Erre az érintésre örökké emlékezni fogok, jól ismerem e szó jelentését, örökké.

Az igazi férfiakban mindig van valami olyan nőies, a mozdulataikban vagy a beszédükben, ha érted, mire gondolok. Az abszolvensi kiránduláson kolostorokat látogattunk, ő is hozzánkcsapódott: egyszerűen megjelent az egyetem előtt az indulás időpontjában, és még egyszerűbben besétált a buszba, pedig rajtam kívül senki sem ismerte. Ekkor tudtam meg, hogy nem pravoszláv. Nem tudom, mi vagyok, mondta, nem kereszteltek meg, és hülye érzés, hogy keresztet vetek, ha bemegyek a templomba, azért, mert nem vagyok megkeresztelve, anyám zsidó, apám bosnyák, katonatiszt, kommunista, kit érdekel, hiszek-e vagy sem, habár, mégis, ha jobban belegondolok, úgy tűnik, hiszem, de még keresem Istent. Nem tudta megmagyarázni, miért döntött úgy, hogy Belgrádban fog tanulni. Apja meghalt, közvetlenül a háború előtt, egyszerűen elenyészett, mint ahogyan elenyészett apjának az országa is, az anyja egyedül maradt Szarajevóban, a mai napig is, mindenek után is szoktam vele beszélgetni, legalább egyszer havonta. Ej, fiam, mondja nekem Simha, mindent elviseltem, a halált, a háborút, az éhséget és a ti válaszotokat is, de ez, hogy nem lett gyereketek, hát ez fog a sírba vinni. Ne beszéljen ilyeneket, Simha néni, mondom, és összeszorul a torkom, fiatalok vagyunk még, lesz gyerek. Igen, lesz, hál' istennek, mondja ő erre, de én kettőtöktől szerettem volna, ti vagytok az enyéme.

Ogi és én egy csütörtöki napon házasodtunk össze, a Savski venac nevű belgrádi községben, csak a komáink voltak ott, David és Milka, és mi ketten, fiatalok és bolondok. A háború már kitört, ha az háború volt egyáltalán, egy Shakespeare-dráma ötödik felvonása, mindenképpen. És hirtelen mindenki megszerette a halált, Ogi és én pedig csókolóztunk, szüntelenül, mindenhol, az eszméletlenségig, semmi más nem érdekelt bennünket, a háború a legkevésbé. Aztán elkezdődött Szarajevóban is. Azokban a napokban Ogi úgy döntött, zsidó lesz. Úgy döntöttem, zsidó leszek, mondta, habár mindig is az voltam, most viszont már látom, hogy tényleg az vagyok. Simha néni az utolsó beszélgetésükkor, mielőtt megszakadt volna a telefonkapcsolat Szarajevóval, azt mondta, hogy amióta ő az eszét tudja, zsidónak lenni annyit jelent mint keménynek lenni. Minden hozzátartozója meghalt Mauthausenben, a háborút kislánként élte át, valami régi muzulmán családnál lakott három évig, amíg az usztasa fegyveresek ott tartózkodtak, ki se lépett a házból. Szerintem anyámnak igaza volt, mondta Ogi, zsidónak lenni

annyit jelent, mint stabil identitással rendelkezni, és jelenleg minden tábor véd bennünket, hogy ezzel megmutathassák a toleranciára való készségüket, nem tudom, mennyire őszinte tett ez a részükről, de annyi biztos, hogy ez így nekünk, zsidóknak, jó. Izraelbe akarok menni, te is velem jössz. Nem, mondtam, nem megyek én sehova, mit tudnék én ott kezdeni magammal. És itt mit fogsz csinálni, kérdezte, nem akart veszekedni. Mit tudom én, azt, amit eddig is, egy kicsit többet a semminél, nekem ennyi elég. De én akarom, hogy gyere, mondta. Nem megyek, mondtam, de azt nem kérhetem, hogy te maradj, nincs hozzá jogom.

Az okmányokat gyorsan, tíz nap alatt elintézte a Zsidó Közösség közvetítésével, Albahari segített neki. A repülőtérig közlekedő autóbuszra kísértem ki – még nem zárták le a léghatárokat egy lealacsonyított, kívülről-belülről megalázott ország romjai fölött –, nem akartam a repülőig vele menni, azt nem bírtam volna ki. Álltunk az állomáson, az újbélgádi szökőkúttal szemben, mit is mondhattunk volna egymásnak. Szemerkélt az eső, az elválások mindig olyan filmesen nyálasak egy kicsit, és én is olyan idétlen vagyok, az autóbusz végül megérkezett, majd jelentkezem, ez volt az utolsó szava, miközben az arcom bal oldalánál odapuszilt a levegőbe, én meg csak néztem, át, rajta, valahova. Remélem, nálad van a zsebkendő, szükséged lesz majd rá. Persze, felelte, tudod, hogy mindig magammal hordom. És akkor így elment. Három napig nem léptem ki a házból, magamba roskadtam, lomha gondolatok, depresszió, a tévé folyamatosan bekapcsolva, de nem néztem, nem emeltem fel a kagylót, pedig a telefon csörgött, mint az őrült, és már nem tudok visszaemlékezni arra sem, hogyan telt el az az idő; azok az órák ólomsúlyúak voltak, végigpergett előttem az egész vele töltött életem . . . Különös volt, ez is valami – ez minden, tulajdonképpen –, lesz mire gondolni, ha majd megöregszem, az, ahogyan aludt, egy kissé hátraszegett fejjel, ahogyan ideges volt olyasmik miatt, amikért én sohasem lennék, ahogyan nevetett mindig, amikor én komoly voltam, és fordítva, ahogyan reggelit készített nekem, ahogyan szerdánként sétálni mentünk a rakpartra. A szerda csak a mienk volt, mert tobzódószerdán ismerkedtünk meg – ha az ismerkedés volt egyáltalán, beteljesülés az igen, mindenképpen. Úgy, minden szabályt megszegve – mindenki a hétvégéket tervezgette, mi nem –, számunkra a hétvége a hét közepén volt, és senki sem vehette el tőlünk ezt a napot. Emlékszem, mennyire

örült, amikor megkapta a garancialevelet Izraelből, én meg szomorú voltam, észrevette, bocsáss meg, nem úgy gondoltam, különben is, még nem késő, meggondolhatod magad, várni fogok rád, de tudd meg, döntöttem: elmegyek. Menj csak, gondoltam, nem hagysz itt isten tudja mit, szerencsére nem voltak kölykeink, soha nem is gondolkodtunk ilyesmin, nem volt munkahelyünk, a lakásunk is szétesőben, tulajdonképpen nem volt semmink, csak te nekem és neked én, csak ez a szerelem volt a mienk – ha ez szerelem egyáltalán . . .

OROVEC Krisztina fordítása

